

УДК 341.3

Н. В. Мадзігон
аспірант кафедри міжнародного права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЩОДО МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ

Ефективність міжнародно-правової норми багато в чому залежить від того, яким чином ця норма реалізується в національно-правові системи, а саме інституційна спроможність належним чином реалізувати (імплементувати) міжнародну норму. Саме ця система визначає місце та реальне функціональне навантаження міжнародно-правової норми. Враховуючи природу міжнародно-правової норми *per se* (специфіку її появи як результату погодження воль рівних суб'єктів, відсутності законодавчого органу й органу контролю за її дотриманням тощо), процес її імплементатії потребує заходів не тільки правового характеру (як на національному, так і на міжнародному рівнях), але й організаційно-правових [7].

Ю. Калугін до таких заходів відносить: нормативні правові акти загального характеру, що регулюють питання співвідношення міжнародного та національного права, укладення, виконання та припинення дії міжнародного договору, нормотворчої діяльності, компетенцію державних органів у сфері імплементатії міжнародного права; національні правові акти, що застосовуються з метою забезпечення реалізації міжнародних зобов'язань щодо конкретних міжнародних договорів (імплементатійні правові акти); правозабезпечувальну діяльність державних органів, пов'язану з імплементатією на внутрішньодержавному рівні положень договорів у сфері МГП; національну правозастосовну практику [6, с. 357].

К. Дж. Партш розрізняє три типи держав залежно від способу імплементатії міжнародного права на національному рівні. Перша група держав (на його думку, найбільш прогресивна) потребує ухвалення «формального закону», який виконує подвійну функцію: дозволяє уряду ратифікувати договір і сформулювати певну основу для його внутрішнього застосування. Наріжним каменем у цьому підході є питання: чи потрібна «певна законодавча основа» для застосування міжнародного договору, який є частиною національного права. Адже в цих країнах договір застосовується як такий, і він тлумачиться відповідно до норм міжнародного права та має пріоритет над національними законами, іноді навіть з урахуванням національної Конституції, іноді з певними обмеженнями, наприклад, вимогою взаємності [2, с. 2–3]. Для другої групи держав характерно,

що міжнародний документ автоматично перетворюється на національне законодавство, згідно із принципом *lex posterior derogat legi priori*, автоматично змінює колишнє національне законодавство. Недоліком такого підходу дослідник вважає те, що це не заважає законодавцю в майбутньому ухвалити нові закони, що суперечать цьому договору. Основна різниця між першою та другою групою полягає в тому, що для останньої договір має статус суто національного закону, і якщо виникне колізія між міжнародним документом та пізніше ухваленим законом, то суду необхідно визначитися, чи мав законодавчий орган намір відступити від міжнародного договору [2, с. 3].

До третьої групи держав входять здебільшого країни загального права. Ця група має також кілька різних форм імплементатії. У Сполученому Королівстві зазвичай вимагається ухвалення парламентського акта, щоб дозволити виконавчій владі ратифікувати договір. Іноді потрібно, щоб законодавчий орган узгодив національне законодавство з договором, перш ніж він буде ратифікований. Водночас між актами, що уповноважують уряд на укладення договору, й актами, що уможливають його застосування у внутрішньому порядку, є чітке розмежування. Це ключова відмінність між цією та двома іншими групами. Наприклад, в Ірландії дозвіл на ратифікацію надається лише однією палатою парламенту (за аналогією зі Сполученими Штатами Америки), а законодавство щодо виконання договору потребує схвалення обох палат [3, с. 3–4; 7].

Однак будь-яка із зазначених груп держав об'єктивно повинна дотримуватися норм міжнародного права незалежно від способу їх імплементатії. Питання контролю за дотриманням цих норм є ключовим для розуміння синергії національного правопорядку з міжнародним правопорядком [7].

Розглянемо втілення конкретних норм міжнародного права щодо міжнародних злочинів, зокрема, на прикладі законодавства України. Як зазначають міжнародні експерти, загалом форми міжнародних злочинів додаються/залучаються до національного законодавства у вигляді спеціального, автономного й окремого від кримінального кодексу закону або доповнення, внесеного в уже чинне кримінальне законодавство (звичайні кри-

мінальні кодекси або воєнні кримінальні кодекси, або обидва види таких кодексів) [5, с. 33]. Вони зазначають, що коли в одній частині законодавства положення про злочини та загальні принципи кримінального права поєднуються з конкретними вимогами міжнародного кримінального права, то це, звичайно, полегшує роботу юристів-практиків у тих державах, де може використовуватися такий нормовстановлюючий метод [5, с. 33]. Однак спеціальний автономний закон, ухвалений державою окремо від кримінального кодексу, не завжди вдало вписується в структуру законодавчої системи в частині, що стосується питань кримінального права [5, с. 33]. Навіть більше, це суперечить наявній у деяких країнах тенденції поєднувати положення кримінального права, наскільки це можливо, в єдиному зводі норм [5, с. 33].

Україна як раз і належить до країн, в яких є традиція поєднувати всі норми, які визначають відповідальність за злочинні діяння, в одному нормативно-правовому акті, яким є Кримінальний кодекс (далі – КК). У зв'язку із цим імплементація таких норм міжнародного права можлива, на нашу думку, суто шляхом доповнення КК України новими нормами або внесення змін у вже наявні, або шляхом реструктуризації окремих розділів КК України.

Саме тому Кабінетом Міністрів України підготовлено проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права», розміщений на сайті Міністерства юстиції України в порядку громадського обговорення [9]. Автори зазначеного проекту пропонують внести зміни до р. XX Особливої частини КК України, якому дати нову назву – «Злочини проти основ міжнародного права». До вказаного розділу включити норми, які визначатимуть особливості кримінальної відповідальності за злочини проти основ міжнародного права, передбачатимуть притягнення до відповідальності за вчинення агресії, злочинів проти людяності, за скоєння воєнних злочинів – проти осіб, проти правосуддя, проти власності, проти гуманітарних операцій, за використання символів, застосування заборонених засобів та методів війни, проти рухомих та нерухомих цінностей, будівель та центрів, що перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, а також за вчинення геноциду (загалом 11 статей).

Також цим законопроектом пропонується доповнити Особливу частину КК України новим р. XXI «Злочини проти міжнародного правопорядку», норми якого передбачатимуть притягнення до кримінальної відповідальності за публічні заклики до акту агресії; застосування зброї масового знищення; розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї

масового знищення; посягання на життя представника іноземної держави; злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист; незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала; піратство; найманство (всього 8 складів злочину).

З аналізу запропонованого законопроекту можна зробити висновок, що ним пропонується доповнити чинний КК України нормами, які фактично дублюють приписи Женевських та Гаазьких конвенцій, водночас дещо несистемно та за відсутності узгодженості низки правових категорій.

Так, можна дискутувати щодо логічності навіть назв цих розділів, адже саме основами міжнародного права, серйозно іншого, регулюється міжнародний правопорядок, тобто р. XXI має бути частиною р. XX. Є сумнівною і правильність назви р. XX «Злочини проти основ міжнародного права»: не зовсім зрозумілий об'єкт посягання злочинів, які в ньому згруповані, – «основи міжнародного права», тому що постає питання – які саме норми міжнародного права є основними, а які – ні?

У р. XX пропонується ввести поняття «злочини проти людяності», але можна дискутувати щодо правильності цього терміна з огляду на неправильний переклад поняття *crimes against humanity*. Адже англійське слово *humanity* перекладається як «людство, людський рід» та «людяність, гуманність», а переклад як «злочини проти людяності», тобто «злочини проти гуманності» є калькою російськомовного перекладу «преступлення против человечности», що зазначають англословні дослідження із цього питання [11, с. 11]. Це є нісенітницею і з погляду елементарної логіки, оскільки серед численних жертв таких злочинів напевно траплялися люди не зовсім гуманні, а можливо зовсім негуманні [11, с. 11].

В українській мові паралельно вживають два переклади терміна – «злочини проти людства» та «злочини проти людяності». Наприклад, в українській версії Конвенції про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства вжито слово «людство», а в тексті Європейської конвенції про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів – слово «людяність». З філологічного погляду обидва терміни є правильними, але мають трохи різне значення. Так, «злочини проти людяності» – це злочини, що завдають шкоди людині – здоров'ю, добробуту, честі. Вони належать до кримінальних і караються законом: вбивство, доведення до самогубства, побіи, катування, ненадання допомоги особі в небезпеці, незаконне позбавлення волі, захоплення заручників, торгівля людьми, експлуатація дітей, зґвалтування, розбещення неповнолітніх. Натомість «злочини проти людства» несуть загрозу не конкретній людині,

а людській спільноті, доквілло, порушують правила людського співжиття [4].

Також вводиться поняття «воєнні злочини», але за наявності в кримінальному праві терміна «військові злочини», потребують додаткового обґрунтування тлумачення цих видів злочинних дій, проте цьому не приділено уваги.

У закордонній науці кримінального права традиційним став розподіл міжнародних злочинів на злочини проти миру і безпеки людства та «інші міжнародні злочини» (*other international crimes*) [8, с. 75]. До злочинів проти миру і безпеки відносять злочини геноциду, злочини проти людяності, військові злочини та злочини агресії [1, р. 85]. Пояснюється така класифікація злочинів насамперед тим, що ст. 5 Римського статуту відносить злочини проти миру, безпеки людства (людяності) і військові злочини до найбільш серйозних злочинів, що викликають занепокоєння всієї міжнародної спільноти [10, с. 274–301]. Саме відповідальність за ці злочини була передбачена статутами Нюрнберзького і Токійського трибуналів і втілена в їхніх вироках [8, с. 75]. І саме із цих трибуналів розпочався процес визначення системи злочинів проти миру і безпеки людства як у міжнародному праві, так і в національних кримінальних законах. Кожен із них, а це: злочини проти миру (*crimes against peace*) – планування, підготовка, розв’язання або ведення агресивної війни або війни, що порушує міжнародні договори; участь у загальному плані або злочинній змові, спрямованій на здійснення якоїсь із згаданих дій; злочини проти людства (*crimes against humanity*) – вбивства, винищення, поневолення, висилка й інші нелюдські акти, яким піддається цивільне населення, або переслідування за політичними, расовими або релігійними мотивами, якщо такі переслідування мають місце під час скоєння якогось із військових злочинів або злочину проти миру, або у зв’язку з таким; воєнні злочини (*war crimes*) – порушення законів і звичаїв війни, зокрема, але не винятково, вбивства, негідне поводження або вивезення на рабську працю, або з іншою метою цивільного населення окупованої території, вбивства або погане поводження з військовополоненими, або особами, що перебувають у морі, вбивства заручників або розграбування міст і сіл, або розорення, невинуватого військовою необхідністю, – це тяжкі міжнародні злочини, які загрожують засадам існування націй і держав, їхньому прогресивному розвитку та мирному міжнародному спілкуванню. Велике значення для кваліфікації злочинів проти миру та безпеки людства має те, скоєні вони в мирний час чи в період воєнного конфлікту. Насамперед це характерно для кваліфікації воєнних злочинів, прикладами чого є рішення Токійського і Нюрнберзького трибуналів. Але в міжнародних актах підкреслюється, що юридич-

на кваліфікація актів геноциду як злочину проти миру і безпеки людства (людяності) не залежить від того, у мирний чи воєнний час він мав місце. Таким же чином із позицій міжнародного права кваліфікується й екоцид, який може розглядатися як воєнний злочин, якщо він застосовується як засіб ведення війни (ст. 8 Римського статуту), так і в мирний час, коли цей злочин ставить під загрозу фізичне існування окремих країн, територій, невизначене коло осіб. Оцінювання наявних термінологічних визначень у західних наукових колах, узгодження норм КК України з міжнародно-правовими, конвенційно визначеними нормами є одним із пріоритетів розвитку законодавчого процесу в галузі кримінального права. Саме цей шлях веде до правильної кваліфікації злочинів проти миру і безпеки людства під час здійснення кримінального судочинства. Такий підхід є важливою засадою призначення законного і справедливого покарання, має велике кримінологічне значення як відбиття справжнього стану злочинності і її структури в кримінальній статистиці, сприятиме розробленню та застосуванню заходів запобігання злочинам проти миру та безпеки людства [8, с. 75].

Якщо звернутися до чинного КК України, то в р. ХХ (як це вбачається з його назви) згруповані злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Отже, від вищенаведеної усталеної закордонної класифікації міжнародних злочинів вітчизняне законодавство відрізняється термінологією визначення злочинів за порушення законів та звичаїв війни, які в нас мають назву «злочини проти міжнародного правопорядку» (а не військові злочини). Але водночас «військові злочини», мабуть, більш широке поняття, куди включаються злочини за порушення законів та звичаїв війни.

Література

1. Kittichaisaree K. *International Criminal Law*. Oxford, 2001. 520 p.
2. Partsch K. J. *General Rules Concerning the Application of Treaties in the National Legal Order: Introductory reports*. National Implementation of International Humanitarian Law: Proceedings of an International Colloquium Held at Bad Homburg, June 17–19, 1988. 286 p.
3. Sing N. *Armed Conflicts and Humanitarian Law in Ancient India*. *Melanges pictet*. Geneva, 1984. P. 533.
4. Злочин проти людства. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Злочин_проти_людства.
5. Имплементация международного гуманитарного права на национальном уровне: руководство. Справочное издание. URL: <https://www.icrc.org/rus/assets/files/publications/domesticimplementationihl.pdf>.
6. Калугин В. *Курс международного гуманитарного права*. Мн.: Тесей, 2006. 496 с.
7. Мадзігон Н. Міжнародне гуманітарне право як частина національного права. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2017. № 5/2017. С. 32–36.
8. Мохончук С. Проблеми юридичної кваліфікації злочинів проти миру і безпеки людства. Юрист України. 2011. № 4 (17). С. 71–76.

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права: проект закону. URL: <https://minjust.gov.ua/m/pro-vnesennya-zmin-do-deyakh-zakonodavchih-aktiv-schodo-zabezpechennya-garmonizatsii-kriminalnogo-zakonodavstva-z-polojennjami-mijnarodnogo-prava>.

10. Римский статут Международного Уголовного Суда от 17 июля 1998 г. Современное международное уголовное право / А. Кибальник. СПб.: Юрид. центр «Пресс», 2003. 320 с.

11. Робертсон Джеффри. Злочини проти людства: боротьба за правосуддя в усьому світі. Пер. з англ. Г. Краснокутського; наук. ред. М. Баймуратов. О., 2006. 628 с.

Анотація

Мадзигон Н. В. Особливості імплементації норм міжнародного права щодо міжнародних злочинів. – Стаття.

У статті розглянуто особливості імплементації норм міжнародного права щодо міжнародних злочинів у національно-правову систему. Зокрема, проаналізовано типи держав залежно від способу імплементації норм міжнародного права на національному рівні. Констатується, що незалежно від того, до якої із груп належить держава, вона повинна об'єктивно дотримуватися норм міжнародного права.

Окремо розглядаються практичні питання імплементації міжнародно-правових норм щодо міжнародних злочинів у національне кримінальне законодавство України. Проаналізовано проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права», підготовлений урядом та оприлюднений для громадського обговорення. Виявлено низку техніко-юридичних недоліків, які, на думку автора, не дозволять досягти визначених у пояснювальних записі до цього проекту цілей.

Ключові слова: імплементація, міжнародні злочини, міжнародне право, міжнародне гуманітарне право, кримінальне законодавство.

Аннотация

Мадзигон Н. В. Особенности имплементации норм международного права касательно международных преступлений. – Статья.

В статье рассмотрены особенности имплементации норм международного права относительно междуна-

родных преступлений в национально-правовую систему. В частности, проанализированы типы государств, в зависимости от способа имплементации норм международного права на национальном уровне. Констатируется, что независимо от того, к какой из групп относится государство, оно должно объективно соблюдать нормы международного права.

Отдельно рассматриваются практические вопросы имплементации в национальное уголовное законодательство Украины международно-правовых норм относительно международных преступлений. Проанализирован проект закона «О внесении изменений в некоторые законодательные акты по обеспечению гармонизации уголовного законодательства с положениями международного права», подготовленный правительством и обнародованный для общественного обсуждения. Выявлен ряд технико-юридических недостатков, которые, по мнению автора, не позволят достичь определенных в пояснительной записке к этому проекту целей.

Ключевые слова: имплементация, международные преступления, международное право, международное гуманитарное право, уголовное законодательство.

Summary

Madzigon N. V. The peculiarities of the implementation of international law rules on international crimes. – Article.

The article deals with the peculiarities of the implementation of the norms of international law concerning international crimes into the national legal system. In particular, the types of states are analyzed depending on the way of implementation of the norms of international law at the national level. It is stated that regardless of which group the state belongs to, it must objectively comply with the norms of international law.

Particular consideration is given to the practical issues of implementation of international legal norms concerning international crimes in the national criminal law of Ukraine. The draft law “On Amendments to Certain Legislative Acts Concerning the Harmonization of Criminal Legislation with International Law”, prepared by the Government and promulgated for public discussion, was analyzed. A number of technical and legal shortcomings were found, which, according to the author, will not allow to achieve the goals defined in the explanatory notes to this project.

Key words: implementation, international crimes, international law, international humanitarian law, criminal law.